

SKRYTÉ MENŠINY: KE KONCEPČNÍM OTÁZKÁM VÝZKUMU MENŠIN VE VEŘEJNÉ SPRÁVĚ¹

HIDDEN MINORITIES: ON CONCEPTUAL ISSUES OF MINORITY RESEARCH IN PUBLIC ADMINISTRATION

Dušan Janák²

Abstrakt

Předkládaná studie rozebírá legislativní důvody, kvůli kterým je výzkum menšin pro potřeby veřejné správy problematickou oblastí, a proč se veřejně správní a akademické/ vědecké (i laické) vidění menšin nepotkávají. V panujícím právním a politickém prostředí spočívají důvody zneviditelnění určitých menšinových skupin (ve vědeckém smyslu) a jejich skryté existenci (z pohledu veřejné správy). V návaznosti na rozbor hlavních právních norem analyzujeme základní vědecké koncepty pro uchopení menšinové problematiky: národnostní menšina, etnická skupina, kulturní minorita, subkultura, sociální identita. Posuzujeme míru jejich politických konotací a vzájemné významové překryvy, na jejichž základě formulujeme doporučení pro výzkum menšinové problematiky pro potřeby veřejné správy. Ty spočívají v preferenci apolitických konceptů menšinových skupin v kombinaci s pojmy obecnější analytické úrovně (identita, habitus).

Klíčová slova

veřejná správa, menšiny, menšinová legislativa, teorie menšinových skupin

Abstract

The present study analyzes the legislative reasons why research on minorities is a problematic area for the needs of public administration, and why public administrative and academic / scientific (as well as lay) views of minorities do not meet. The prevailing legal and political environment is the reason for the invisibility of certain minority groups (in the scientific sense) and their hidden existence (from the point of view of public

¹ Článek vznikl v rámci projektu Ministerstva kultury NAKI II „Právní, historické a společenskovední aspekty nových a tradičních menšin v České republice“, kód projektu DG18P02OVV064.

² Ústav veřejné správy a sociální politiky, Fakulta veřejných politik v Opavě, Slezská univerzita v Opavě

administration). Following the analysis of the main legal norms, we analyze the basic scientific concepts for grasping minority issues: national minority, ethnic group, cultural minority, subculture, social identity. We assess the extent of their political connotations and mutual overlap of meaning, on the basis of which we formulate recommendations for research on minority issues for the needs of public administration. Those consist in the preference of apolitical concepts of minority groups in combination with the concepts of a more general analytical level (identity, habitus).

Keywords

public administration, minorities, minority legislation, theory of minority groups

ÚVOD

Cílem předkládaného textu je přispět do diskuse o výzkumu menšin v rámci správních regionů, tj. způsobem, který je využitelný pro potřeby veřejné správy. Menšiny jsou tématem debat vědeckých, politických i laických. Menšiny, resp. jejich příslušníci mají v legislativních dokumentech různé právní síly a úrovně zakotvenou ochranu před diskriminací způsobenou příslušností k menšině. V praxi regionální politiky může jít o téma nanejvýš podstatné, v realitě veřejné správy téhož regionu se však téma menšin začne záhy "rozpouštět" a "zamlžovat". Kdo je a kdo není příslušníkem menšiny? Kdo a jak to určí? Jaké možnosti má pracovník veřejné správy (např. obecního úřadu či magistrátu nebo úřadu práce) ve snaze o exaktnější znalost poměrů ve svém regionu? Následující text se pokouší v první řadě o konceptuální vyjasnění klíčových pojmů jednak proto, že je to předpoklad jakéhokoli přesnějšího poznání nejen ve veřejné správě, a jednak proto, že při jejich použití v praxi dochází k nejrozumnějším významovým posunům, interpretačním pochybením a nejasnostem. Naším zájmem však není přispět do rozsáhlé vědecké debaty o menšinovosti novým teoretickým pohledem, jako spíše tuto debatu přiblížit praxi.

SOUČASNÝ STAV POZNÁNÍ

Výzkumy menšin a souvisejících témat lze z pohledu veřejné správy rozdělit do dvou skupin. Na jedné straně stojí nepřehledné množství vědeckých prací jak teoretických, tak empirických, které si menšiny a menšinové skupiny definují podle standardů vědeckého zkoumání a legislativním rámcem jsou jim právní normy týkající se ochrany osobních údajů a anonymity respondentů výzkumu (viz např. reprezentativní sborníky

a kolektivní práce Bittnerová a Moravcová 2005, 2008, 2010; Macháčová a Matějček 1999; Šrajerovala Sokolová 1998; Nosková a Bednařík 2010; Sirovátka 2002). Na straně druhé stojí výzkumy pro potřeby veřejné správy, které se týkají sociálně vyloučených lokalit nebo inkluze ve školství (z našich výzkumů např. Janák, Pilát a Bezděk 2014; Janák, Stanoev a kol. 2015), které se však problematiky menšin dotýkají spíše nepřímo, neboť legislativní rámec veřejné správy přímý výzkum menšin ve vědeckém smyslu ztěžuje. I ten bývá předmětem systematické reflexe (Petráš, Petrův a Scheu 2009), nicméně nikoli v souvislostech metodologie výzkumu menšin. Proto se např. v oblasti romské problematiky vytvářejí ad hoc metodiky (viz např. Zpráva... 2018), nebo se za ni volí zástupná témata (inkluze, sociální vyloučení).

ZKOUMANÁ PROBLEMATIKA A POUŽITÉ METODY

Proto se v našem textu zaměřujeme na nesoulad mezi legislativním rámcem menšinové problematiky, který je pro veřejnou správu základním normativním mantinelem, a vědeckou debatou o menšinách. Z částečného nesouladu mezi oběma perspektivami vyplývá, že řada menšin viděných z vědeckého úhlu pohledu, je z pohledu právní definice a jí podřízené veřejné správy neviditelná. Tyto menšiny zůstávají na první pohled před veřejnou správou skryté. Z hlediska správy regionu se však může jednat o důležité skupiny obyvatel, ke kterým by mohly a často i měly směřovat nástroje veřejných politik.

Naše studie je teoretická a nevyužívá nějakou specifickou výzkumnou metodu, jak tomu bývá u empirických studií. Spíše sleduje argumentativní logiku výkladu následujícím způsobem.

První část je věnována legislativnímu rámci menšinové problematiky, který je pro praxi veřejné správy základním rámcem. V jejím rámci ukazujeme, které právní pojmy v kontextu klíčových zákonů znejasňují možnosti výzkumu v rámci praxe veřejné správy. Druhá část se zaměřuje na vědecké vymezování menšin a demonstruje, jak se badatelsky orientovaný přístup protíná a zároveň mívá s legislativním vymezením. Proto v závěrečné části textu navrhuje konceptuální východisko, které by mohlo být efektivním nástrojem pro veřejnou správu i relevantní aktéry koordinace sociální politiky a sociální práce na regionální úrovni a formulujeme konkrétní doporučení.

VÝSLEDKY

LEGISLATIVNÍ RÁMEC MENŠINOVÉ PROBLEMATIKY V ČESKÉ REPUBLICE

Mezi základními legislativními dokumenty, které se dotýkají předmětné problematiky menšin, je nejvýše postavený Ústavní zákon č. 2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod, ve znění pozdějších předpisů, a to zejména ve čl. 3 a člancích 24 a 25. V čl. 3 se uvádí:

„(1) Základní práva a svobody se zaručují všem bez rozdílu pohlaví, **rasy, barvy pleti, jazyka, víry a náboženství**, politického či jiného smýšlení, **národního nebo sociálního původu**, příslušnosti k **národnostní nebo etnické menšině**, majetku, rodu nebo jiného postavení.

(2) Každý má právo svobodné **rozhodovat o své národnosti**. Zakazuje se jakékoli ovlivňování

tohoto rozhodování a všechny způsoby nátlaku směřující k odnárodňování.

(3) Nikomu nesmí být způsobena újma na právech pro uplatňování jeho základních práv a svobod.“ (Česko 1993 zvyrazněno autorem)

Hlava třetí Listiny je věnována ve dvou článcích (čl. 24 a 25) speciálně právům národnostních a etnických menšin

Čl. 24

Příslušnost ke kterékoli **národnostní nebo etnické menšině** nesmí být nikomu na újmu.

Čl. 25

(1) Občanům tvořícím **národnostní nebo etnické menšiny** se zaručuje všestranný rozvoj, zejména právo společně s jinými příslušníky menšiny rozvíjet vlastní kulturu, právo rozšiřovat a přijímat informace v jejich mateřském jazyku a sdružovat se v národnostních sdruženích. Podrobnosti stanoví zákon.

(2) Občanům příslušejícím k **národnostním a etnickým menšinám** se za podmínek stanovených zákonem zaručuje též

a) právo na vzdělání v jejich jazyku,

b) právo užívat jejich jazyka v úředním styku,

c) právo **účasti na řešení věcí týkajících se národnostních a etnických menšin**. (Česko 1993 zvyrazněno autorem)

Námi zvyrazněné termíny upozorňují na body právních norem, které odkazují potenciálně nebo explicitně k menšinové problematice a které budou předmětem reflexe dále v textu. Dalším právním předpisem, který se menšinovou problematikou zabývá explicitně je zákon č. 273/2001 Sb., o právech příslušníků národnostních menšin a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů. Tento zákon vymezuje pojmy národnostní menšina a příslušník národnostních menšin v § 2 následujícím způsobem:

“1) Národnostní menšina je společenství občanů České republiky žijících na území současné České republiky, kteří se odlišují od ostatních občanů zpravidla společným **etnickým původem, jazykem, kulturou a tradicemi**, tvoří početní menšinu obyvatelstva a **zároveň projevují vůli být považováni** za národnostní menšinu za účelem společného úsilí o zachování a rozvoj vlastní svébytnosti, jazyka a kultury a zároveň za účelem vyjádření a ochrany zájmů jejich společenství, které se historicky utvořilo.

2) Příslušníkem národnostní menšiny je **občan** České republiky, který se hlásí k jiné než české národnosti **a projevuje přání být považován za příslušníka národnostní menšiny** spolu s dalšími, kteří se hlásí ke stejné národnosti.“ (zvyrazněno autory)

V § 3 výše zmíněného zákona se vymezují práva národnostních menšin:

„(1) Příslušníkům národnostních menšin se zaručuje jednotlivě nebo společně s jinými příslušníky národnostní menšiny výkon jejich práv stanovených tímto zákonem, zvláštními právními předpisy či mezinárodními smlouvami o lidských právech a základních svobodách, kterými je Česká republika vázána.

(2) Výkon práv příslušníků národnostních menšin nesmí být omezován nebo znemožňován.“ Další právní úpravou, která se dotýká úzce předmětné problematiky, je zákon č. 198/2009 Sb., o rovném zacházení a o právních prostředcích ochrany před diskriminací a o změně některých zákonů (antidiskriminační zákon), ve znění pozdějších předpisů.

Podle § 2 odst. 3, se „... *přímou diskriminací se rozumí takové jednání, včetně opomenutí, kdy se s jednou osobou zachází méně příznivě, než se zachází nebo zacházelo nebo by se zacházelo s jinou osobou ve srovnatelné situaci, a to z důvodu rasy, etnického původu, národnosti, pohlaví, sexuální orientace, věku, zdravotního postižení, náboženského vyznání, víry či světového názoru, a dále v právních vztazích, ve kterých se uplatní přímo použitelný předpis Evropské unie z oblasti volného pohybu pracovníků, i z důvodu státní příslušnosti.*“ (zvýrazněno autory)

Pro přehlednost si můžeme v zákonech jmenované a námi zvýrazněné sociální charakteristiky seřadit podle četnosti do třech kategorií. Tabulka č. 1 přináší jejich výčet i základní kontext použití v textu.

Tab. 1 Rozdělení sociálních charakteristik v legislativních dokumentech podle četnosti výskytu

1. kategorie	2. kategorie	3. kategorie
národnost, národní původ, etnický původ, národnost = etnický původ, národnost = rozhodnutí, příslušnost k národní nebo etnické menšině	rasa, jazyk, víra, náboženství	barva pleti, sociální původ, tradice, světový názor, kultura, pohlaví, sexualita, věk, zdravotní postižení

Z uvedeného přehledu je zřejmé, že největší pozornost a důležitost má kategorie národnosti a etnicity. Z pohledu možností výzkumu menšinové problematiky a vymezení toho, kdo je příslušníkem menšiny a jak to můžeme určit podle zákonem stanovených norem, je klíčové napětí mezi původem a rozhodnutím. Jestliže odněkud pocházím, jen stěží se o tom mohu rozhodnout. Pokud se někdo narodil v Ostravě, je minimálně udivující, aby mu ústavní zákon zaručoval právo na svobodné rozhodnutí o místě původu. V otázce národnosti tomu tak však je. V oblasti etnicity a dalšího sociálního původu již daleko méně, nebo již ne tak explicitně.

Důvody logické nesrovnalosti jsou nasnadě. Jsou jimi morální a politická rozhodnutí o tom, že by se mělo zabránit patologickému sociálnímu jednání, perzekucím nevinných lidí, jejich sociálnímu znevýhodnění a vyloučení podle sociálních charakteristik, které nemají ve své moci. Nezamýšleným důsledkem chvályhodného politického rozhodnutí je však zamlžení možnosti poznání a v některých situacích znemožnění efektivního výkonu veřejné správy. Stejně jako by demografický výzkum a výkon veřejné správy komplikovalo, kdybychom si mohli svobodně zvolit místo narození nebo trvalé bydliště bez ohledu na to, kde jsme se narodili a kde bydlíme.

Základním systémovým mechanismem při zneviditelnění určité národnostní menšiny v laickém i vědeckém slova smyslu je ústavním zákonem zaručené právo na subjektivní

volbu národnosti a speciálním zákonem zdůrazněná nutnost deklarace menšinové identity. Jak bude pojednáno v dalším oddílu studie, stěžejním indikátorem kolektivně vyjádřené svobodné vůle je sčítání lidu, které je hlavní oporou pro stanovení zastoupení určité národnosti na určitém území. Od toho se pak odvíjí přiznání či nepřiznání určitých menšinových práv. Sčítání lidu je v této oblasti z různých důvodů vysoce nevalidní. Dochází tak k formování jakýchsi skrytých menšin, které nejsou v klíčové statistice, ani ve statistikách používající stejnou metodiku subjektivní deklarace, identifikovatelné. V sociální realitě a každodenním životě lidí, kteří se o úřední statistiky mnoho nezajímají, totiž nezpochybnitelně existují.

V pojmech druhé kategorie, které bychom mohli považovat z pohledu zákonodárce a na základě naší jednoduché typologie za středně důležité, stojí za zmínku pojem rasy, který se ze slovníku sociálních věd po druhé světové válce vypařil jako pára nad hrncem. Jazyk a víra či náboženství patří však i ve slovníku společenských věd ke klíčovým pojmům menšinových zkoumání.

Podstatné na výčtu pojmů z uvedených právních norem je, že obsahují většinu termínů, se kterými operují i sociální vědy při výzkumu menšinové problematiky a sociálního vyloučení (národnost, etnicita, jazyk, víra, sociální původ, sexualita, barva pleti, zdravotní postižení). Proto se v následujícím oddílu budeme věnovat základním souřadnicím vědeckého výzkumu národnosti, etnicity a menšinové problematiky obecně. Na základě těchto poznatků pak můžeme zkusit zformulovat koncepční východisko využitelné pro výzkum menšinové problematiky i ve veřejné správě.

VEĎECKÁ DEBATA O MENŠINOVÉ PROBLEMATICE

Není v možnostech a ani cílech tohoto článku přinést přehled badatelských přístupů k menšinové problematice. V rámci každé sociální vědy jich bude několik základních a nespočet variací v rámci konkrétních výzkumných otázek. Nám jde v první řadě o zvýraznění těch významových charakteristik, které jsou teoreticky stěžejní a prakticky určující realizaci empirického výzkumu.

Menšina/většina

Ve společenských vědách je termín typicky propojen se sociální, ekonomickou a politickou silou určité skupiny lidí či komunity. Různých definic menšiny najdeme v odborné literatuře mnoho. Většina pojednání o menšinách klade důraz na mocenský aspekt jejich existence v rámci většinové společnosti. O ohrožení demokratických společností tzv. „tyranií většiny“ zasvěceně pojednal již Alexis de Toqueville v klasickém díle *Demokracie v Americe* v první polovině 19. století (Toqueville, 2012). Jedná se o principiální rys demokratických společností, se kterým se tyto společnosti vypořádávají různými způsoby, od obhajoby práv menšin po jejich popírání. Joe a Clairece Feagin (2003) definují menšiny jako skupiny lidí, kteří jsou kvůli tělesným nebo kulturním vlastnostem vyčleněni ze skupiny ostatních lidí ve společnosti, jež s nimi zachází nerovně, a proto

sami sebe považují za diskriminované (Feagin a Feagin, 2003: 10–11). Také Myers (2007) klade důraz na podřadnou společenskou pozici a menší politickou váhu menšinové skupiny. Antropologická linie výzkumu od 60. let 20. století klade důraz na kulturní atributy, ale i společný původ (Wagley a Harris 1967). Důraz na kulturní rozdíly přetrvává ve vlivných koncepcích současné sociologie, mezi které můžeme zařadit např. i obecnou sociologickou teorii P. Bourdieu (1998) zabývající se mechanismy tzv. kulturní reprodukce. Menšina jako analytický pojem sociálních věd svůj význam získává k opozici k většině. Nemůže být menšina bez většiny a naopak. Co konkrétně se stane klíčovým rozlišovacím znakem, tj. jaký empirický obsah pojmová opozice nabude, je akcidentem, nikoli atributem.

„Konkrétní menšina a většina se sobě navzájem stávají figurou a pozadím nikoliv kvůli charakteristice, která by byla a priori v nějakém smyslu významuplná, ale protože se specifická charakteristika z toho či onoho důvodu stane významnou při vzniku dané menšiny/většiny. Tato charakteristika definuje jejich *vnitřní* vztahy, a je proto také definující charakteristikou této menšiny/většiny. Takovou vnitřně důležitou charakteristikou může být cokoli, třeba černé oči nebo určitý politický názor.“ (Marková, 2007: 222).

Podstatné jsou dvě věci: implicitní nebo explicitní mocenská asymetrie a existence vědomí odlišnosti na obou stranách vztahu, pokud má tento být sociálně relevantním problémem.

„Naopak žádná charakteristika, jakkoliv se může zdát pozorovateli významná, například moc, diskriminace nebo vykořisťování, nemůže definovat dvě skupiny jako menšinu a většinu, pokud je tato charakteristika vně jejich vztahů, tj. chybí-li v jejich diskurzu.“ (Marková, 2007: 222).

Z komplementární a zrcadlové definice menšiny/většiny vyplývá, že menšinu konstituuje vztah k většině. Nelze si dost dobře představit menšinu, jejíž příslušníci si nejsou vědomi toho, že jsou příslušníky menšinové skupiny a jako k příslušníkům menšiny se k nim nevztahují zástupci většiny. Je také možné identifikovat velmi slabý vztah. V tomto případě se dá hovořit o latentní menšině nebo skupině, která se blíží menšině, je však třeba ji odlišit od menšiny v silném slova smyslu.

Definičním znakem konstituujícím menšinu/většinu může být cokoli, musí však být součástí vztahu menšiny a většiny. Pro identifikaci určité menšiny je důležité nalézt klíčové momenty jinakosti, které jsou definičním znakem (znaky) menšiny ve vztahu většina/menšina.

Vztah menšiny a většiny se však nemusí konstituovat ve vědomí aktérů v explicitních termínech menšina a většina. Důležitý je množstevní poměr obou skupin a vědomí jinakosti. Pojem menšiny/většiny je výsledkem reflexe určitého vztahu, který tyto pojmy nutně obsahovat nemusí. Menšiny tak mohou být nejen explicitní, ale také implicitní (skryté).

Pro vztah většiny a menšiny je důležitá latentní nebo explicitní mocenská asymetrie.

Hlavní typy menšinových skupin ve výzkumech společenských věd

Z obecného pojmu menšiny je patrné, že definičním znakem menšiny může být téměř cokoli. Některé znaky jsou však předmětem menšinového diskurzu více než jiné. Samotný termín se nejčastěji používá v kontextu národnostní, etnické, náboženské, sexuální a v poslední době i zdravotní. Všechny tyto charakteristiky zmiňují také námi citované právní normy s prioritou národnosti a etnicity.

V sociálních vědách vykristalizovala řada pojmů, kterými jsou postihovány skupiny, jejichž definičním znakem je odlišnost od společenského celku, jakkoli i samotná představa jednoty společenského celku je především abstrakcí a heuristickou pomůckou, než evidentní a nezpochybnitelnou samozřejmostí. Mezi klíčové pojmy, se kterými se v kontextu obecné problematiky menšinových skupin setkáváme, patří pojmy *národnostní menšiny*, *etnické skupiny*, *kulturní minority*, *subkultury* a *sociální identity*. Těchto pět pojmů jsme seřadili za sebe nikoli náhodně, ale podle sémantické blízkosti k centrálnímu aspektu obecného pojmu menšiny, jímž je mocenská asymetrie. Nejvíce je mocenský aspekt v českém prostředí svým konotativním významem spojen s pojmem národnostní menšiny, nejméně je přítomen v pojmu sociální identity. Postupně si je všechny představíme.

Národnostní menšina

Z pohledu veřejných politik jsou národnostní menšiny nejvýznamnějšími menšinami české společnosti a pojem národnostní menšiny je jedním z nejdůležitějších pro akademický výzkum i běžnou praxi. Do značné míry je to dáno historicky od doby formování Československé republiky v roce 1918 jako národního státu Čechů, Slováků a Čechoslováků. Národnostní a národnostně menšinová tematika je obrazně řečeno součástí genetického kódu České republiky. Za první republiky představovali Němci v Čechách a Maďari na Slovensku natolik výrazné části obyvatelstva, že jejich odsun po druhé světové válce zásadním způsobem proměnil a výrazně národnostně homogenizoval poválečné Československo a jeho rozdělení v roce 1992 na Českou a Slovenskou republiku tento homogenizační proces spíše posílilo. Minimálně v tom, že Češi na Slovensku a Slováci v českých zemích začali představovat jednu z národnostních menšin. Nikoli náhodou se pojem národnostní menšina promítá i do českého legislativního prostředí. Česká republika má jako jedna z nemnoha zemí Evropy zvláštní zákon k této problematice, o kterém jsme pojednali výše. Problematika teoretické i praktické (empirické) definice národnosti tvoří velkou kapitulu sociálních věd i evropské politiky přibližně od poloviny 19. století. Systematický přehled vývoje konceptualizace národa jako teoretické kategorie sociálních a historických věd najdeme v řadě specializovaných publikací (např. Hroch 2009) a nebudeme se mu věnovat.

Pro uvažování o národních menšinách v souvislostech veřejné správy je klíčové rozlišení dvou cest k modernímu národu: cestu státního národa (např. Velká Británie, USA) a cestu národního hnutí, po níž se nevládnoucí etnická skupina propracovává k vlastní národní identitě a teprve později a nikoli nutně k národnímu státu (Česko, Slovensko, Československo), (Hroch 2009: 48–52). Těmito dvěma cestám na dva klíčové pojmy, občanství a etnicita.

Zatímco občanství je spojeno s politickou příslušností k určitému státu, etnicita je věcí sounáležitosti kulturní. Neexistují občané, aniž by existoval jejich stát, ale mohou existovat příslušníci etnických skupin či národů bez vlastního státu. Pojmy občanství, národnosti a etnicity se prolínají. Ačkoli v odborném diskurzu se klade důraz na kulturní stránku národa i etnicity a v prostředí veřejné politiky se vychází z právní definice (která pracuje s občanstvím a deklarací etnické jinakosti), v každodennosti lidé stále používají i primordialistické definiční znaky, jako je místo narození, mateřský jazyk či národnost rodičů (Holý 2001: 63).

Protože objektivizující postupy určování národnosti byly ve 20. století zneužívány k perzekucím, přikročilo se v rámci legislativních norem k druhému extrému, a to důrazu na subjektivní znaky (deklarace příslušnosti). To není však nutně perspektiva sociálních věd a z jejich pohledu má řada takto založených statistik problémy s validitou. To platí i o sčítání lidu, jehož metodika však stále pamatuje na oba typy indikátorů (přehledově viz Vyhnanová 2013). S ohledem na platné právní normy je pochopitelně favorizovaná aktivní sebeidentifikace s určitým národem, která je klíčová pro přiznání politických práv menšiny na určitém území (pokud přesáhne 10% hranici). Své místo má i objektivnější kritérium etnické příslušnosti, jímž je ve sčítání lidu jazyk, resp. jazyky. (srov. Český statistický úřad 2011). Zjišťování subjektivního (deklarace) i objektivního znaku (jazyka) ve sčítáních přetrvává v podstatě od první republiky (výjimkou bylo sčítání v roce 1980) (Šamanová 2005). Těžiště konceptualizace národností se však postupně přesunulo od objektivních znaků (jazyk) ke znakům subjektivním (deklarace), i když debatu vzbuzovalo odjakživa (Boháč 1921, 1930; Rádl 1929). Objektivní kritéria se snaží respektovat také periodické zjišťování situace romské menšiny, která je asi nejdůležitější národností menšinou i etnickou skupinou české společnosti. Periodické Zprávy o stavu romské menšiny jsou založeny na kvalifikovaných odhadech terénních pracovníků (Úřad vlády 2018, 2019, 2020).

Etnická skupina

Národnost a etnicita jsou neobyčejně se překrývající pojmy, je však užitečné v souvislosti s menšinovou problematikou si být vědom některých podstatných odlišností. Především cesta k národu skrze etnicitu je jen jednou ze dvou výše uvedených cest.

Klíčovým znakem etnicity je sdílení společné kultury. Etnická skupina je skupina lidí sdílejících společnou kulturu. To však analyticky nestačí. Stejně jako pojem menšiny je i pojem etnicity relační. Etnicita se realizuje prostřednictvím realizace kulturních rozdílů mezi skupinami, podobně jako menšina získává své obrysy ve vztahu k většině.

To, co činní etnicitu etnicitou je kulturní odlišnost. "Etnicita spočívá v první řadě v aplikaci systematického rozlišování mezi insidery a outsidersy; mezi My a Oni. Etnicita nemůže existovat tam, kde se toto pravidlo nevyskytuje, předpokládá totiž institucionizovaný vztah mezi jasně vymezenými kategoriemi, jejichž členové se navzájem považují za kulturně odlišné." (Eriksen 2012: 45).

Zuvedeného vyplývá, že etnicita menšin je kulturní jinakost vynořující se díky etnicitě většin. Menšiny jsou stejně etnické jako většiny, pokud se etnicita stává kritériem menšinovosti,

kterým může být v principu téměř cokoli. V praxi však o menšinách uvažujeme nejčastěji v kontextech kulturních rozdílů a tím se diskurzy o menšinách přirozeně proplétají s diskurzy o etnicitě, resp. o etnických rozdílech. Můžeme tak mluvit často o etnických menšinách jako o specifickém případě obecnějšího menšinového fenoménu. "Etnickou menšinu můžeme definovat jako skupinu, která je početně menší než zbytek populace ve společnosti, je politicky nedominantní a je reprodukována jakožto etnická kategorie." (Minority Rights Group 1990: xiv, cit. podle Eriksen 2012: 199).

Podstatné na etnicitě je, oproti některým jiným kulturně definovaným skupinovým různostem (např. náboženským nebo politickým), že má určitý punc objektivity. Ačkoli odborný diskurs o podstatě etnicity se odehrává v napětí mezi objektivistickým (realistickým) a konstruktivistickým (nominalistickým) přístupem, ani ve své sociálně konstruktivistické (tj. nominalistické) krajnosti není pochyb o značné objektivitě těchto konstrukcí. Etnicity se prostě nedá snadno zřici. Díky této objektivnosti, která výrazně přesahuje subjektivní rozhodnutí jednotlivce, bývá etnicita jednak snadno spojována s primordialistickými konotacemi neměnné danosti původu, zrození, nezrušitelné genealogie, a jednak i v jednadvacátém století vytváří úspěšný entopolitický princip budování či hájení státní či kvazi-státní suverenity (viz Katalánsko, Baskicko, Irsko, dělení Československa či bývalé Jugoslávie v 90. letech 20. století, ukrajinsko-ruský konflikt v současnosti apod.).

I přes objektivitu etnicity však nelze najít snad ani jeden neměnný indikátor objektivní etnické příslušnosti, který by šlo aplikovat na všechny etnické skupiny a menšiny bez výjimky. Tím nejvýznamnějším a nečastějším je však bezpochyby jazyk. Jazyk je zejména v evropských podmínkách považován za hlavní znak etnicity (Šatava 2009: 37). Přitom však tato vazba není ani v evropských podmínkách absolutní. Např. role irštiny je v životě Irů asi ještě méně významná než role katalánštiny v životě Katalánců, podobně je tomu u znalosti jazyka v životě nejmladších generací příslušníků diaspor, kde je znalost jazyka etnika původu nezřídka již pouze pasivní nebo nízká.

Leoš Šatava, který se vazbě jazyka na etnicitu věnuje dlouhodobě a systematicky (Šatava 2009, 2013, 2015), velmi dobře analyzuje důvody jeho významu pro etnicitu i další konotace této proměnné pro potenciální (de)politizaci etnicity. S odkazem na klasiku teorie národa a nacionalismu coby komunity realizované v první řadě v myslích lidí Benedicta Andersona, Šatava poznamenává, že jazyk "dává jeho nositelům možnost zažít "příležitost jednohlasu" (...) coby "ozvuku fyzického zhmotnění pospolitosti existující v našich představách"(...)." (Šatava 2009: 29). Jazyk je mocným identifikačním i sebeidentifikačním nástrojem proto, že je fyzicky zakoušitelný, smyslově vnímatelný, emočně prožitelný artefakt kulturní sounáležitosti, oddělující zcela jasně insidery, kteří jazyku rozumějí, od outsiderů, kteří mu nerozumějí.

Důraz na jazyk zároveň etnicitu depolitizuje a posouvá ji více do sféry kultury (Šatava 2009: 34).

Kulturní minorita a subkultura

Pojmy kulturní minority a subkultury jsou podstatné především pro zvýšení teoretické senzitivity k menšinové problematice. Na rozdíl od pojmu národnostní menšiny a etnicity mají pojmy kulturní minority a subkultury slabé politické konotace a v podstatě se dostávají do oblastí zájmu sociologie kultury. Je však třeba zdůraznit, že se jedná o vlastnost pojmů a nikoli sociální skutečnosti. Lze si docela dobře představit, že respondentem výzkumu za využití různých výzkumných pojmů bude tentýž člověk. Jde spíše o posun ve výzkumné optice, která se zaměřuje na jiný aspekt sociálního jevu. Ačkoli jako u etnických skupin, i v případě kulturních minorit a subkultur jde především o sdílení kulturních vzorců, oproti etnicitě se jedná o formy více proměnlivé. Zatímco etnicitu jen tak zvolit nebo změnit nelze, členství v subkultuře (např. jazzových muzikantů, vědců nebo barových tanečnic) lze nabýt nebo pozbyť daleko snadněji. Subkultura je definována především jako "skupina, která je tvůrkyní a nositelem zvláštních, odlišných norem, hodnot, vzorců chování a zejména životního stylu, i když se podílí na dominantní kultuře a na fungování širšího společenství. V každém případě je důležitým znakem subkultury viditelné odlišení od dominantní kultury." (Petrusek 1996: 1248). Základem subkultury může, ale nemusí být etnická příslušnost (např. subkultura rapu nebo hip-hopu v USA se pojí s etnickým prostředím Afroameričanů a kromě hudebního stylu s sebou nese výrazné distinktivní rysy specifického životního stylu). Stejně tak mohou vznikat různé profesní nebo volnočasové subkultury, ve kterých etnicita nehraje žádnou roli.

I když také v těchto subkulturách hraje velkou roli jazyk, jehož znalost odlišuje členy od nečlenů, má tento jazyk spíše charakter dialektu, argotu nebo žargonu nikoli tzv. mateřského jazyka umožňujícího plnohodnotnou komunikaci o všech možných aspektech života a ve všech životních situacích. Specifický zájem v sociologii vzbuzují především subkultury mládeže, případně kontrakultury. Jim se však v tomto textu hlouběji nemusíme věnovat.

Sociální identita

Na první pohled se může zdát, že pojem identity je od problematiky menšin už příliš vzdálený. Opak je pravdou. Podle Eriksena lze např. etnicitu definovat také jako identitu (Eriksen 2012: 37). Identita je způsob, jak být tím, kým jsme. Typy identit – např. rodová (žena), rodinná (matka), zaměstnanecká (dělnice), regionální (Moravačka), volnočasová (džudistka), příslušnice menšiny (Řekyně) apod. – jsou však čistě sociálními produkty. V individuálním životě tvoří typy identit jedinečnou a dynamicky se proměňující mozaiku, která se mění s ohledem na situační kontext, ve kterém se nacházíme. Některé prvky naší identity jsou relativně neměnné, jiné prchavé. Ze situační povahy důležitosti sociálních identit vyplývá, že jejich relativní důležitost je závislá na kontextu, který se může celkem rychle změnit politickým vývojem, ekonomickou situací, kulturním konfliktem, ale také prostě změnou životní situace, jakou může být narození prvního dítěte nebo radikální změna zdravotního stavu. V tu chvíli se struktury subjektivní relevance začnou přeskupovat a výsledný obrázek hierarchie sociálních identit se změní. Pro výzkum menšinové

problematiky je podstatné, že menšinová identita může zaujímat v celkové mozaice identit jednoho člověka různou důležitost a její výzkum by měl tyto struktury relevance vždy reflektovat. Podle kvantitativních výzkumů české společnosti jsou nejdůležitějšími identitami v české společnosti zaměstnanecké a rodinné. Národní identita je důležitá pro zhruba čtvrtinu obyvatel a etnicita pro pětinu, náboženská identita pro desetinu, abychom zmínili ty, které bývají předmětem výzkumů menšinové problematiky (Trusínová 2015). V regionech s menšinovou problematikou pak může být pořadí relevance značně odlišné od celorepublikového průměru.

Základním teoretickým dilematem studia identity je napětí mezi subjektivním a objektivním pojetím. Můžeme mít identitu, aniž bychom se sami identifikovali?

V sociologické teorii se pro překonání reflektovaných a nereflektovaných prvků sociální pozice často používá pojem "*habitus*", jehož autorem je francouzský sociolog Pierre Bourdieu. Habitus je podle Bourdieu systémem dispozic určitým způsobem vnímat, myslet a jednat. Tyto dispozice jsou strukturované nadindividuálně, a proto např. Jiří Šubrt ve svém přehledu soudobé sociologie klade důraz na to, že se nejedná o „individuální“, ale pouze subjektivní systém zvnitřněných struktur, který není vrozený, nýbrž je společenský, a tím zároveň i historicky podmíněn a utvářen. (Šubrt 2001: 106) Habitus představuje jednotný styl „praktických činností a statků určitého jednotlivého aktéra nebo třídy aktérů“ (Bourdieu 1998: 14), který lze charakterizovat jako spojitý celek jinak nespojitých fragmentů (např. kuchařské dovednosti, náboženská víra, filmový vkus aj.). Habitus každého jedince je individuální, i když lze, a Bourdieu se právě na tento aspekt zaměřuje, tvořit určité celky či skupiny navzájem si podobných habitů. Členové jedné skupiny budou mít určité složky či fragmenty habitů (praktické činnosti, přesvědčení, jazykové kompetence atd.) společné. Určit, které habitualizované činnosti určitého člověka jsou výsledkem jeho skupinové příslušnosti, a které nikoli, je úkolem reflexe, ať již laické nebo odborné (Janák a kol. 2020: 34).

"Bourdieuovský pojem „habitus“ těsně souvisí s pojmem identita, avšak nekryje se s ním. Identitou rozumíme tu část habitů, která je aktérům subjektivně přístupná, je spojena s vědomím a existencí určité subjektivity. Toto vědomí habitů nutně neobsahuje, přestože jak habitus, tak identita jsou prosazovány a reprodukovány prostřednictvím stejných médií: jednání a řeči. Identitu lze tedy chápat jako nejrozsáhlejší součást habitů. Toto rozlišení nabývá na významu při dotazníkovém šetření nebo řízených rozhovorech, kterým je přístupná spíše deklarovaná činnost a názory nežli objektivně existující jednání a řešení problémů." (Janák a kol. 2020: 35). V případě výzkumu menšin nás v kontextu výzkumu menšinové identity bude zajímat, jak se manifestuje a materializuje v nejrůznějších habitualizovaných činnostech vytvářejících distinkce od habitualizovaných činností příslušníků většiny.

NAMÍSTO ZÁVĚRU: KONCEPTUÁLNÍ RÁMEC VÝZKUMU MENŠIN VE VEŘEJNÉ SPRÁVĚ

Pro pojem menšiny ve vědeckém diskurzu je konstitutivní konotací asymetrický mocenský vztah k většině. Definičním znakem konstituujícím menšinu/většinu může být de facto cokoli, musí však být součástí vztahu menšiny a většiny. Pro identifikaci určité menšiny je důležité nalézt klíčové momenty jinakosti, které jsou definičním znakem (znaky) menšiny ve vztahu většina/menšina.

Mezi klíčové pojmy, se kterými se v kontextu obecné problematiky menšinových skupin setkáváme, patří pojmy *národnostní menšiny*, *etnické skupiny*, *kulturní minority*, *subkultury* a *sociální identity*.

Pojem národnostní menšiny je reflektován českým právním řádem, který národnostním menšinám přiznává politická práva. To přispívá k jeho nejsilnějším politickým konotacím daným však již mocenskou asymetrií menšiny a většiny ex definitione. Schéma číslo jedna shrnuje míru politických konotativních významů klíčových pojmů, které ovlivňují jejich použití ve veřejném prostoru i míru ne/ochoty či obav z jejich užívání v oblasti veřejných politik a při výkonu státní správy.

Schéma 1 Konceptuální prostor politických konotací pojmů používaných při výzkumu menšin

silné politické konotace	národnostní menšina	etnická skupina	kulturní minorita	subkultura	sociální identita	nepolitické konotace
---	------------------------	--------------------	----------------------	------------	----------------------	---------------------------------

Klíčovým znakem etnicity je sdílení společné kultury. Tím nejvýznamnějším bývá (ale nikoli bez výjimek) jazyk. Etnicita se realizuje prostřednictvím realizace kulturních rozdílů mezi skupinami, podobně jako menšina získává své obrysy ve vztahu k většině. Etnicita menšin je kulturní jinakost vynořující se díky etnicitě většin. Podstatné na etnicitě je, oproti některým jiným kulturně definovaným skupinovým různostem (např. náboženským nebo politickým), že má určitý punc objektivity. Etnicity se prostě nedá snadno zříci. Díky této objektivnosti, která výrazně přesahuje subjektivní rozhodnutí jednotlivce, bývá etnicita snadno spojována s primordialistickými konotacemi neměnné danosti původu, zrození, nezrušitelné genealogie, a vytváří úspěšný etnopolitický princip budování či hájení politické suverenity.

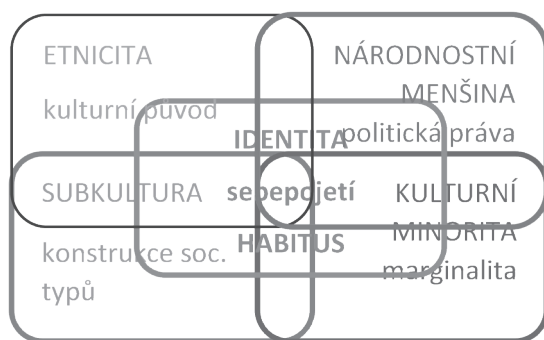
Na rozdíl od pojmu národnostní menšiny a etnicity mají pojmy kulturní minority a subkultury slabé politické konotace. U obou pojmů je důraz kladen na kulturní odlišnost od dominantní kultury.

Sociální identita je způsob, jakým jsme sami sebou jako sociální bytosti. Svoji individuální identitu skládáme za použití různých typů sociálních identit, doplňující způsoby prožívání světa závisících na naší tělesnosti. Pro výzkum menšinové problematiky je podstatné, že menšinová identita může zaujímat v celkové mozaice identit jednoho člověka různou důležitost a její výzkum by měl tyto struktury relevance vždy reflektovat.

První doporučení pro výzkum menšinových skupin ve veřejné správě může být zformulováno zhruba tak, že čím víc se konceptuálně vyjde od nepolitického konceptu, tím neproblematičtější výzkum bude z hlediska výše uvedené konfuznosti legislativních a vědeckých pohledů. Na stranu druhou změna konceptu posunuje celou výzkumnou optiku a musí být zváženo, do jaké míry je koncept adekvátní realitě i konkrétním potřebám veřejné správy, ze kterých výzkum vychází.

Že se nejedná pouze o jiný název (label) pro stejnou věc naznačuje schéma č. 2, které graficky ukazuje sémantické průniky pojmů klíčových analytických pojmů.

Schéma 2 Konceptuální prostor obsahových překryvů pojmů používaných při studiu menšin

Národnostní menšina má hodně společného s etnicitou a kulturní minoritou, zatímco překrytí s pojmem subkultury je poměrně malé, i když subkultury mají spoustu styčných ploch s kulturními minoritami a etnickými skupinami definovanými sdílenou kulturou. Identita je pojmem, který najde uplatnění při výzkumech všech čtyř typů sociálních uskupení, ale s žádným z nich se nepřekrývá, neboť je pojmem jiné analytické úrovně mířící na subjektivitu člena sociálních skupin (jakkoli jsou sociální identity kolektivními identitami).

Specifickým analytickým pojmem, který jsme v tomto textu navrhli, jsou skryté menšiny, kterým reagujeme na skutečnost, že legislativní prostředí neumožňuje s ohledem na možné zneužití citlivých osobních údajů, řadu menšinových skupin v rámci nejrozumnějších sociálních databází státní správy či místní samosprávy zachytit. Jde o reálně se vyskytující, ale optikou těchto sociálních statistik neviděné nebo jim skryté menšinové skupiny. Žádná platná právní norma však neznemožňuje shromažďovat a prezentovat data o těchto skupinách v agregované a anonymizované podobě. Důležitý je však proces jejich důsledné anonymizace, znemožňující spojení s konkrétní osobou a vymezení, které proměnné lze považovat za tzv. citlivý osobní údaj, což není zákonodárcem nijak taxativně vymezeno.

Druhé doporučení pro výzkum menšinové problematiky ve veřejné správě zdůrazňuje užitečnost zkoumání sociální identity menšinových skupin, protože směřuje výzkum do legislativně nerozporné oblasti. Nevýhodou je, že výzkum sociálních identit pokrývá

jen část problematiky jednotlivých typů menšinových uskupení. Subkulturní zkoumání či výzkumy kulturních minorit s heuristickým potenciálem z hlediska výzkumu sociální exkluze jsou ve vztahu k legislativnímu rámci asi nejvíce bezpečným polem zkoumání. Zároveň nám mohou poskytnout cenné informace o životě skupin, které bezprostředně zkoumat je problematické. Výšeč sociální reality, která zůstane neprozkoumaná, a v rámci výzkumu pro potřeby veřejné správy nezkoumatelná, se výrazně zmenší.

DISKUSE

Naše studie poukázala na legislativní důvody, kvůli kterým je výzkum menšin pro potřeby veřejné správy problematickou oblastí, a proč se veřejně správní a vědecké i laické vidění problematiky nepotkávají. V panujícím právním a politickém prostředí spočívají důvody zneviditelnění a určitých menšinových skupin a jejich skryté existenci. V námi navrženém rámci konceptuálních východisek výzkumu menšin pro potřeby veřejné správy jsme se pokusili pojmenovat ta, která se nedostanou do kolize mezi vědeckým a legislativním vymezením. Ačkoli jsme navrhli prakticky využitelný teoretický rámec, není to pro výzkum v rámci veřejné správy dostačující. Vyjasnění teorie je jen prvním krokem. Ten druhý, který je pro aktéry veřejných politik a veřejné správy možná ještě důležitější, je rozvrh konkrétních empirických indikátorů v rámci jednotlivých teoretických rámců. To je však úkolem pro jiné studie.

Literatura

BITTNEROVÁ, D.; MORAVCOVÁ, M. *Etnické komunity: v kulturní a sociální různosti*. Praha: FHS UK, 2010. ISBN 978-80-87398-08-1. Dostupné také z: <https://dnnt.mzk.cz/uuid/uuid:13f98440-e4f5-11e8-8d10-5ef3fc9ae867>.

BITTNEROVÁ, D.; MORAVCOVÁ, M. *Etnické komunity v kulturním kontextu*. Praha: Ermat, 2008. s. [1a]. ISBN 978-80-87178-01-0. Dostupné také z: <https://dnnt.mzk.cz/uuid/uuid:28b52c10-c0d0-11e4-9ade-005056825209>.

BITTNEROVÁ, D.; MORAVCOVÁ, M. *Kdo jsem a kam patřím?: identita národnostních menšin a etnických komunit na území České republiky*. Praha: Sofis, 2005. ISBN 80-902785-8-2. Dostupné také z: <https://dnnt.mzk.cz/uuid/uuid:325c9810-2c00-11e6-a3d3-001018b5eb5c>.

BOHÁČ, A. Národnost či jazyk? *Československý statistický věstník*, 1921, 2, 40–58.

BOHÁČ, A. Rádlův sociologický rozbor naší národnostní statistiky. *Československý statistický věstník*, 1930, 10, 1–22.

BOURDIEU, P. *Teorie jednání*. Praha: Karolinum, 1998. ISBN 80-7184-518-3.

ČESKO. Usnesení č. 2/1993 Sb., předsednictva České národní rady o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součástí ústavního pořádku České republiky, ve znění pozdějších předpisů. In: *Zákony pro lidi.cz* [online]. © AION CS 2010-2021 [cit. 18. 3. 2021]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1993-2#f1471514>.

ČESKO. Zákon č. 198/2009 Sb., o rovném zacházení a o právních prostředcích ochrany před diskriminací a o změně některých zákonů (antidiskriminační zákon), ve znění pozdějších předpisů. In: *Zákony pro lidi.cz* [online]. © AION CS 2010-2021 [cit. 21. 3. 2021]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2009-198#f3987578>.

ČESKO. Zákon č. 273/2001 Sb., o právech příslušníků národnostních menšin a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů. In: *Zákony pro lidi.cz* [online]. © AION CS 2010-2021 [cit. 21. 3. 2021]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2001-273#p2-1>.

Český statistický úřad. 2011. "Vysvětlivky – Sčítací list osob. [cit. 19. 3. 2021], dostupné z: https://www.czso.cz/csu/sldb/vysvetlivky_scitaci_list_osob.

ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. Národnostní struktura obyvatel. 2014. [cit. 17. 2. 2021]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/narodnostni-struktura-obyvatel-2011-aqkd3-cosup>.

ERIKSEN, T.H. *Etnicita a nacionalismus: antropologické perspektivy*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2012. ISBN 978-80-7419-053-7.

FEAGIN, J. R.; FEAGIN, C. B. *Racial and Ethnic Relation*. Prentice Hall, 2003. 978-0205024995.

HOLÝ, L. *Malý český člověk a skvělý český národ. Národní identita a postkomunistická transformace společnosti*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2001. ISBN 80-85850-97-4.

HROCH, M. *Národy nejsou dílem náhody: příčiny a předpoklady utváření moderních evropských národů*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2009. ISBN 978-80-7419-010-0.

JANÁK, D. a kol. *Jídlo není jenom "něco k jídlu": Tradiční stravování a pokrmy jako součást regionální a národní identity ve vědomí a paměti současné společnosti*. Opava: Slezská univerzita, 2020. ISBN 978-80-7510-428-1.

JANÁK, D.; PILÁT, M.; BEZDĚK, J. *Rozdělování sociálních nerovností pod patronací státu. Situační analýza Osoblažska a možností jeho socioekonomického rozvoje*. (foto: J. Štreit) Opava: Slezská univerzita, 2014. ISBN: 978-80-7248-947-3.

JANÁK, D.; STANOEVI, M. a kolektiv. *Rozšířit řečiště hlavního vzdělávacího proudu. Sociální inkluze žáků a transformace vzdělávacího systému v Krnově a v Sokolově*. foto: J. Štreit. Opava: Slezská univerzita, 2015. 978-80-7510-157-0.

MACHAČOVÁ, J.; MATĚJČEK, J. (eds.). *Národnostní menšiny a jejich sociální pozice ve střední Evropě*. V Opavě: Slezský ústav Slezského zemského muzea, 1999. ISBN 80-86224-10-4. Dostupné také z: <https://dnnt.mzk.cz/uuid/uuid:39668252-be1d-428f-adad-aca9551aa3e7>.

MARKOVÁ, I. *Dialogičnost a sociální reprezentace: dynamika mysli*. Praha: Academia, 2007. ISBN 978-80-200-1542-6.

MYERS, J. P. *Dominant-Minority Relations in America*. Boston: Pearson, 2007. 978-0205706259.

NOSKOVÁ, H.; BEDNÁŘÍK, P. *Národnostní menšiny, multikulturalita, vzdělávání: kolektivní monografie*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2010. ISBN 978-80-7285-129-4. Dostupné také z: <https://dnnt.mzk.cz/uuid/uuid:f75031c0-e645-11e8-9210-5ef3fc9bb22f>.

PETRÁŠ, R.; PETRŮV, H.; SCHEU, H. Ch. *Menšiny a právo v České republice*. Praha: Auditorium, 2009. ISBN 978-80-87284-00-1. Dostupné také z: <https://dnnt.mzk.cz/uuid/uuid:bbef4db0-542e-11e6-8746-005056825209>.

PETRUSEK, M. Subkultura. In: *Velký sociologický slovník*. II, P–Ž. Praha: Karolinum, 1996. s. 1248. ISBN 80-7184-310-5.

RÁDL, E. *Národnost jako vědecký problém*. Praha: O. Girgal, 1929.

SIROVÁTKA, T. *Menšiny a marginalizované skupiny v České republice*. Brno: Masarykova univerzita, Fakulta sociálních studií, 2002. ISBN 80-86251-13-6. Dostupné také z: <https://dnnt.mzk.cz/uuid/uuid:c2854ac0-e816-11e8-9445-5ef3fc9bb22f>.

ŠAMANOVÁ, G. „Národnost ve sčítání lidu v českých zemích.“ *Naše společnost* 2005. [online] 3 (1), [citováno 27. července 2020]. Dostupné z: <https://cvvm.soc.cas.cz/cz/cvvm/casopis-nase-spolecnost/prehled-clanku/53-2005-1/140-narodnost-ve-sitani-lidu-v-eskych-zemich>.

ŠATAVA, L. *Etnicita a jazyk: teorie, praxe, trendy: čítanka textů*. Brno: Tribun EU, 2013. ISBN 978-80-263-0517-0.

ŠATAVA, L. *Jazyk a identita etnických menšin: možnosti zachování a revitalizace*. 2. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2009. ISBN 978-80-86429-83-0.

ŠATAVA, L. *Evropská etnika bez státu: rozměry asimilace a revitalizace – 23 případů*. Trnava: Univerzita sv. Cyrila a Metoda, Filozofická fakulta, 2015. ISBN 978-80-8105-680-2.

ŠRAJEROVÁ, O.; SOKOLOVÁ, G. (eds.). *Národnostní menšiny a majoritní společnost v České republice a v zemích střední Evropy v 90. letech XX. století: V Opavě: Slezský ústav Slezského zemského muzea*, 1998. ISBN 80-86224-04-X. Dostupné také z: <https://dnnt.mzk.cz/uuid/uuid:4e62f880-0ddd-11e4-8413-5ef3fc9ae867>.

ŠUBRT, J. *Postavy a problémy soudobé teoretické sociologie. Sociologické teorie druhé poloviny 20. století*. Praha: ISV nakladatelství, 2001. ISBN 80-85866-77-3.

TOCQUEVILLE, A. de. *Demokracie v Americe*. Voznice: Leda, 2012. ISBN 978-80-7335-269-1.

TRUSINOVÁ, R. Hierarchie sociálních identit – které sociální identity jsou pro Čechy důležité? In: VLACHOVÁ, K. (ed.) *Národní identity a identifikace. Česká republika – Visegrádská čtyřka – Evropská unie*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2015, s. 13–32. ISBN 978-80-7330-285-6.

ÚŘAD VLÁDY. Zpráva o stavu romské menšiny za rok 2017. 2018. [cit. 19. 4. 2021]. Dostupné z: <https://www.vlada.cz/cz/ppov/zalezitosti-romske-komunity/dokumenty/zprava-o-stavu-romske-mensiny-za-rok-2017-168061/>.

ÚŘAD VLÁDY. Zpráva o stavu romské menšiny za rok 2018. 2019. [cit. 19. 4. 2021]. Dostupné z: <https://www.vlada.cz/cz/ppov/zalezitosti-romske-komunity/dokumenty/zprava-o-stavu-romske-mensiny-v-ceske-republice-za-rok-2018-177049/>.

ÚŘAD VLÁDY. Zpráva o stavu romské menšiny za rok 2019. 2020. [cit. 19. 4. 2021]. Dostupné z: <https://www.vlada.cz/cz/ppov/zalezitosti-romske-komunity/aktuality/zprava-o-stavu-romske-mensiny-v-ceske-republice-za-rok-2019-185117/>.

VYHNALOVÁ, A. *Národnost a sčítání lidu České republiky Analýza způsobu získávání a vyhodnocování dat o národnosti*. Brno: Masarykova univerzita: 2013. Vedoucí práce M. VAŠEČKA.

WAGLEY, CH.; HARRIS, M. *Minorities in the New World: Six Case Studies*. New York: Columbia University Press, 1967.

	SKRYTÉ MENŠINY: KE KONCEPČNÍM OTÁZKÁM VÝZKUMU MENŠIN VE VEŘEJNÉ SPRÁVĚ	DUŠAN JANÁK	91
--	---	--------------------	-----------

Kontakt

doc. PhDr. Dušan Janák, Ph.D.
 Fakulta veřejných politik v Opavě, Slezská univerzita v Opavě
 Ústav veřejné správy a sociální politiky
 Bezručovo náměstí 885/14, 746 01 Opava, Česká republika
janak@fvp.slu.cz